

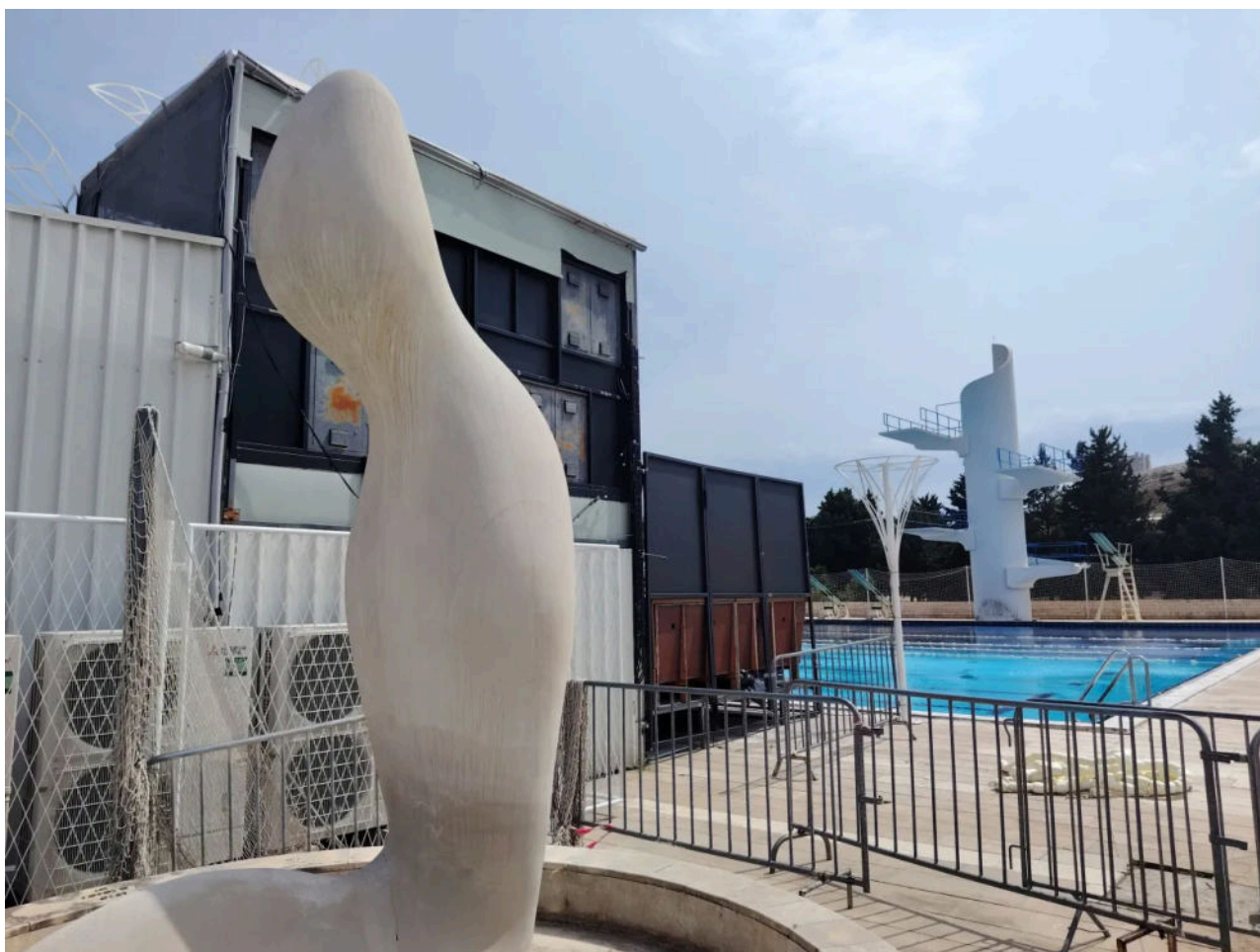

Zaboravljeni junaci – tko su autori hrvatskih brendova kojima smo osvajali svijet (Dio 3): Adriana – maskota Mediteranskih igara

Autor **Paula Bobanović** - Monday, September 22, 2025, 15:45

Zanemarena i prepuštena propadanju, u presušenoj fontani zarasloj u travu, s otkrhnutim dijelovima kamena i vidljivim pukotinama... Tako danas izgleda Adriana, nekoć bijela, gotovo tri i pol metra visoka mramorna figura morske medvjedice koja je bila ponos Splita.

Iz jednog bloka mramora isklesao ju je slovenski akademik Oskar Kogoj, međunarodno priznati umjetnik i industrijski dizajner davne 1979. godine, da bi krasila kompleks netom izgrađenih poljudskih bazena. Adriana je bila maskota 8. Mediteranskih igara u Splitu, koje su bile prva velika međunarodna sportska manifestacija ikad održana u Jugoslaviji.

Adriana danas – zaklonjena zidom diskoteke i klima uredajima

No, nisu Mediteranske igre bile toliko važne za Jugoslaviju koliko za grad pod Marjanom jer su potaknule novi graditeljski i arhitektonski zamah. Nakon što se krajem 60-ih počelo graditi novo moderno naselje Split 3, Mediteranske igre sa svojim simbolom – morskom medvjedicom Adrianom – donijele su gradu novi impuls i velik novac za izgradnju važnih infrastrukturnih objekata kakvi u Splitu dotad nisu postojali. Probijen je tunel kroz Marjan, izgrađen je novi RTV centar, novi računski centar, pa i stadion na Poljudu – u to vrijeme jedan od najljepših u Europi. Pored njega niknuo je novi kompleks bazena, izgradila se višenamjenska dvorana Gripe, splitska luka dobila je novi pomorski terminal, a splitska zračna luka novu zgradu za domaći i međunarodni promet. Dovršena je obnova Hrvatskog narodnog kazališta nakon požara 1970. Nadograđen je i hotel Marjan, obnovljen hotel Bellevue, teniski tereni, denivelirala se željeznička pruga koja je ulazila u srce grada, ozelenjeni su parkovi, proširene ulice... Ukratko, Split je postao moderan mediteranski grad poželjan za život, a te 1979. godine i Dioklecijanova palača uvrštena je na UNESCO-ov popis svjetske kulturne baštine. Zahvaljujući tadašnjoj garnituri gradskih vlasti i agilnih sportskih radnika, tadašnjim vrsnim arhitektima i građevinarima, teško da će se više ikad ponoviti takva preobrazba Splita u tako kratkom roku.

Svemu tome svjedočio je i slovenski umjetnik Oskar Kogoj, koji se ovih dana prisjetio kako je stvorio Adrianu – 'morskog čovika', morsku medvjedicu koja se urezala u memoriju ne samo Splitskana nego i cijele Hrvatske. Kogoj je rođen 1942. u slovenskom gradiću Mirenu pokraj Nove Gorice, a njegovi radovi danas se nalaze u stotinjak muzeja i galerija širom svijeta. U Veneciji je bio docent na Università Internazionale di Venezia e Firenze.

Školovao se u Italiji i Londonu, ali i boravio je na studijima u Francuskoj, Njemačkoj, Danskoj... sve do Japana.

Na nekadašnjoj maskoti Mediteranskih igara danas su okrhnuti komadi mramora

– Trebao sam biti mesar. Moj je otac imao sedam mesnica, pa je braću i mene pripremao da naslijedimo njegov posao. Bilo nas je šestoro djece, od toga nas petorica braće, i mi dječaci morali smo naučiti taj zanat. Ali mene je zanimalo nešto drugo, uz osmijeh kaže danas renomirani slovenski umjetnik koji je nastavio srednjoškolsko obrazovanje u Ljubljani, a kasnije su zbog odličnih ocjena zaredale stipendije i odvele ga na studij u Italiju i dalje u svijet.

– Mojoj baki djevojačko je prezime Butković i bila je porijeklom s otoka Brača. Kad me 1978. pozvao moj danas dragi prijatelj Boris Ljubičić u stručnu komisiju za odabir zaštitnog znaka Mediteranskih igara u Splitu, bio sam presretan, prisjeća se Kogoj.

Kako kaže, Split se teškom mukom izborio da dobije ovu manifestaciju. Grad je aplicirao na natječaj još početkom 70-ih nadajući se da će dobiti organizaciju igara 1975., ali zbog raznih spletki unutar Međunarodnog olimpijskog odbora i Odbora Mediteranskih igara, izbor je pao na Alžir, uz obećanje da će iduće Igre biti u Splitu, ako se ponovno kandidiraju.

Split je dobio organizaciju jer su pripreme i sama prezentacija pred Olimpijskim odborom bile vrhunske, a pomogla je i činjenica da Split ima jedinstvenu povijesnu jezgru s Dioklecijanovom palačom. Kao i uvijek, bilo je potrebno i snažno lobiranje jer je i ovdje politika imala svoje prste, kaže Kogoj.

Oskar Kogoj snimljen tijekom izrade Adriane

Veliku ulogu u vizualnom identitetu Igara odigrao je i tadašnji Centar za industrijsko oblikovanje iz Zagreba.

– U to su vrijeme u CIO-u bili najugledniji arhitekti i dizajneri tog vremena: Bernardo Bernardi, Vjenceslav Richter, Radoslav Putar, Zvonimir Radić i mnogi drugi. Boris Ljubičić bio je član CIO-a, pa je kao glavni dizajner i umjetnički direktor Mediteranskih igara, osnovao Tim za vizualne komunikacije u kojem su bili sami autoriteti dizajna i fotografije – Rajna Buzić-Ljubičić, Stipe Brčić, Hrvoje Devide, Stuart Hodges, Petar Dabac, Esad Čičić, Siniša Knaflec, Hrvoje Knez, Mladen Tudor... Tad sam upoznao Maslarića i Goroslava Kellera s kojima sam, kao i s Borisom Ljubičićem, ostao do danas veliki prijatelj. Uglavnom, ništa nije nastajalo slučajno i kompletni vizualni identitet tih Mediteranskih igara bio je pedantno i precizno promišljen. To su kasnije potvrdile i brojne međunarodne nagrade i priznanja koja smo za to dobili, prisjeća se slovenski dizajner, koji je bio zadužen za izbor maskote.

– Naš je zadatak bio razviti jasno definiranu vizualnu sliku Igara da bismo mogli uspješno komunicirati s javnošću i stvoriti atraktivnu propagandnu i komercijalnu kampanju. Zahvaljujući visokoestetiziranim rješenjima, ova je manifestacija imala velik ugled i u stručnim krugovima u svijetu, pa smo kasnije dobili i mnogo međunarodnih nagrada, govori Kogoj kojem je Boris Ljubičić povjerio zadatak izrade maskote.

Za izradu službene maskote MIS '79, komisija je najprije raspisala otvoren natječaj, a Kogoj je sudjelovao kao član povjerenstva zadužen za odabir najboljeg rada. No, dogodilo se nešto neočekivano.

- Kad smo počeli otvarati pristigle radove, a bilo ih je nekoliko stotina, shvatili smo da baš niti jedan ne zadovoljava kvalitetom. Budući da izgled maskote nije bio definiran pravilnikom, kandidati su mogli slati svoje ideje, bilo je važno samo da tematski bude vezano za more. Bio sam i prije član u nekoliko sličnih komisija, ali ovaj sam put ostao razočaran. Razgovarali smo i zaključili da doista niti jedan rad idejom i porukom ne odgovara standardima. Kad smo se počeli dizati od stola i razilaziti, prišao mi je Boris i rekao: „Čuj, mislim da bi ti trebao preuzeti taj zadatak.“ Odmah sam mu odgovorio da je to stvarno jako teško i vrlo odgovorno, no on nije odustao. Danas, kad se osvrnem unatrag – bio je to najzahtjevniji zadatak koji sam ikad radio, govori Oskar Kogoj koji se sjeća da nisu imali čak ni ideju koja bi morska životinja mogla postati maskota.

Od te 1978. do danas pojavilo se nekoliko različitih verzija tko je najzaslužniji za odabir morske medvjedice. Prema jednoj verziji, ideju je dao slavni francuski istraživač i oceanograf Jacques Cousteau koji je tih godina uplovio u Jadran istražujući zagađenost mora, pa je posjetio i Oceanografski institut u Splitu. Prema drugoj, morska medvjedica bila je želja Waltera Vorija Lalića, danas profesora koji živi u Australiji i jednog od prve četvorice zaposlenika Direkcije za organizaciju Mediteranskih igara, dok je Cousteau samo podržao tu ideju. Morska medvjedica već je tad bila pred istrebljenjem i Cousteau se zalagao za osvještavanje javnosti u pogledu ovoga simpatičnog stvora, koji je nekoć obitavao u našim skrivenim uvalama i morskim špiljama i koji je već tada bio zaštićena vrsta.

Autor Adriane Oskar Kogoj danas

– Kad je odlučeno da to bude morska medvjedica, pojavio se nov, još veći problem, uz smijeh kaže Kogoj prisjećajući se kako su proveli veliko istraživanje među starim ribarima, ali u to vrijeme nije bilo mobitela pa nitko nije imao fotografiju sredozemne morske medvjedice.

– Nismo imali pojma kako ona izgleda. Nije bilo dokumentacije kakva je to zapravo životinja. Razgovarajući s iskusnim ribarima, saznali smo neke stvari koje danas izazivaju sablazan. Ribari ih baš nisu voljeli jer su im kidale mreže i jele im ulov. Ali ubijali su ih iz praktičnih razloga – zbog hrane, ali i zbog kvalitetne kože od koje su izrađivali obuću. Danas to zvuči blasfemično, ali u teška vremena ljudi su se borili da prežive, objašnjava Kogoj koji je najprije izradio probni primjerak od žute plastike s tek naznačenom idejom i donio ga pred internu komisiju.

– Htio sam da maskota posturom podsjeća na slovo 'S' kao asocijacija na Split i sport. To se komisiji svidjelo i dogovorili smo se da samo treba bolje definirati konačan izgled. I danas se smijem kad se sjetim kako je Boris, koji je uvijek volio zbijati šale, za taj probni primjerak rekao da izgleda 'pomalo falusoidno'. No, to je bila samo skica, a kasnije sam ih napravio još desetke, jer je trebalo izraditi i umanjene figure za razne suvenire i od različitih materijala, kaže Kogoj.

Nakon što je interna komisija od ponuđenih varijanti odobrila konačan izgled maskote, tek je tad pred slovenskim dizajnerom bio velik posao.

– Boris Baranović, glavni tajnik Direkcije Mediteranskih igara u Splitu, naručio je odmah 120 komada. Tražio je da ih izradim od mediteranskog plemenitog kamenja jer su one trebale biti službeni dar visokim uzvanicima i gostima koji su bili pozvani na otvorenje. Inače, Baranović je bio divan čovjek, velik ljubitelj umjetnosti i dobro sam se s njim razumio pa smo se i brzo dogovorili oko svega. Tako sam izradio male statue Adriane od alabastera, mramora, kamena... i one su bile darovane visokim dužnosnicima Međunarodnog odbora Mediteranskih igara, kao i domaćim važnim uzvanicima koji su došli na otvorenje Igar. A onda je Boris Ljubičić rekao da bi trebalo jednu izraditi i kao dar Titu kojem je bilo jako stalo do toga da Split dobije Igre pa je prihvatio i pokroviteljstvo, prisjeća se Oskar Kogoj.

– Htjeli smo da taj primjerak doista bude poseban. Sjetio sam se da imam prijatelje koji tu u Sloveniji imaju kamenolom vrlo rijetkog crnog kamena. To je doista rijedak mramor, a ovaj njihov bio je prekrasan, jedinstven. Bio je crne boje s bijelim izbojima pa sam od tog materijala napravio jednu Adrianu za njega. Mislim da se Titu jako svidjela jer ju je ponio na Brijune i vidio sam da je ostala na njegovu radnom stolu i nakon njegove smrti, kaže Kogoj.

Nadalje nastavlja da su prema protokolu mnogi visoki uzvanici dobili njegovu malu Adrianu, a napravio je i jedan primjerak u bakru da bi se mogao izraditi kalup od čelika, iz kojeg su se lijevale Adriane u pleksiglasu za serijsku proizvodnju. I danas u svojoj galeriji čuva jedan Adrianin kalup od čelika, dok je drugi u darovao Školi za dizajn u Splitu.

Iako je napravljeno mnogo raznobojnih figurica od pleksiglasa, svaka je imala certifikat jer su napravljene tako da u sebi imaju mjehuriće kao efekt kapljica vode pa je svaka bila unikat. – Kasnije sam izradio i model za manje primjerke poput privjesaka za ključeve, a lijevale su se i značke koje su tad bile vrlo popularne, govori Kogoj.

Pod Ljubičićevim vodstvom izrađene su i medalje, plakati, serija piktograma, suveniri, kao i zastave koje su izvještene na svim sportskim objektima u gradu i na splitskoj Rivi. Od te 1979. godine Međunarodni komitet Mediteranskih igara promijenio je i izgled službene zastave i logotipa. Prihvatio je rješenje s tri Ljubičićeva kruga uronjena u more, pa je nakon splitskih Igara ova zastava postala zaštitni znak Međunarodnog odbora sve do danas. Ljubičićeva tri kruga vijore se na zastavama Mediteranskih igara već skoro pola stoljeća, a tako će biti i 2026. godine u talijanskom Tarantu, gdje će se u rujnu održati 20. Mediteranske igre.

Nakon što je odabran izgled maskote, morskoj medvjedici trebalo je dati i ime. Tada najgledanija televizijska emisija „Nedjeljno popodne“, koja se emitirala naizmjenice iz Zagreba i Beograda i koju je gledala milijunska publika, objavila je natječaj kojim su pozvali gledatelje da šalju svoje prijedloge. Između 8.000 prijedloga pristiglih na natječaj u siječnju 1979. godine, posebni žiri u sastavu Miljenko Smoje, Antonini Amižić, Stjepan Jukić, Oskar Kogoj i Ivo Jurišić, izabrao je ime „Adriana“.

Od lipnja 1979. Rivu je krasila i velika plava Adriana koja je postavljena nedaleko od jugoistočne kule Dioklecijanove palače. Ona se danas nalazi u tzv. Muzeju sporta Split – vjerojatno jedinom muzeju na svijetu koji zapravo još ne postoji iako se o njemu govori već 18 godina. Od 2007. godine još ni jedna gradska vlast nije uspjela naći novac kojim bi se Kuća slave splitskog sporta pretvorila u dostojan Muzej, iako je Split grad s najviše olimpijskih pobjednika na svijetu, ako se gleda omjer broja stanovnika i zlatnih olimpijaca. Stoga i ne čudi ovakav nakaradni odnos prema oskvrnutom kipu Adriane, koji propada na Poljudskim bazenima.

A evo kako je ona nastala. Oskar Kogoj kaže da mu je to i danas najdraži rad koji je napravio u svojoj dugoj i bogatoj karijeri tijekom koje je izradio stotine skulptura.

– Konačno, čekao me najzahtjevniji zadatak koji sam imao u životu. Budući da se istovremeno gradio stadion Poljud i pored njega nov kompleks Bazeni Poljud, odlučeno je da jedan mramorni kip Adriane bude postavljen uz bazene. Stoga smo odabrali mramor iz Lipice. Riječ je o posebnoj vrsti kamena – *lipica fiorito*, koji je strukturom odgovarao našim potrebama. Ovaj kamen poznat je još iz doba antičkog Rima. Ima karakterističnu cvjetnu strukturu zbog morskih fosila tipičnih za plitka mora koja su u doba krede prekrivala krš. Adriana je isklesana od jednog takvog velikog

bloka koji je težio oko 10 tona. Morala je imati postolje, a u nju su postavljene i tri sonde da ne bi došlo do pucanja tijekom obrade i transporta, prisjeća se Kogoj.

– Imao sam desetak suradnika i klesali smo je tri mjeseca, skoro danonoćno. Budući da je ovako velika skulptura izrađena u jednom komadu prava rijetkost, postojala je opasnost da se slomi. Usprkos svemu, izradili smo Adrianu visine tri metra i 40 centimetara i tešku 3,8 tona. Zbog dimenzija i težine, morali smo smisliti kako je iz Lipice transportirati do Splita a da se ne ošteti. Mnogo mi je oko toga pomogao i talijanski kipar i umjetnik Roberto Nanut, govori slovenski umjetnik.

Nakon mjeseci rada Adriana je bila spremna za transport.

– Zbog težine i oblika, bio je to riskantan pothvat. Razmišljali smo kako ju podignuti i prevesti do Splita bez oštećenja. I dosjetili smo se. Napunili smo prikolicu kamiona pijeskom, omotali Adrianu zaštitnim folijama i užadi pa ju dizalicom položili u pijesak i onda preko nje ponovno nasipali pijesak do vrha. Putovala je do Splita oko 10 sati, a tamo ju je 15. kolovoza, točno mjesec dana prije otvorenja Mediteranskih igara, na današnje mjesto postavio vojni helikopter, jer je to bio jedini način da se sigurno spusti u sredinu male okrugle fontane, govori Kogoj.

Nakon toga često je navraćao u Split jer ga je, kako kaže, zavolio kao svoj drugi dom. O njegovim ljepotama predavao je ne samo svojim studentima u Veneciji i Firenzi. Promovirao je Split na brojnim putovanjima po cijelom svijetu. Uz Nenada Fabijanića i Ivu Šebalja, koautor je zlatne ogrlice s križem koju je bivši predsjednik Franjo Tuđman darovao papi Ivanu Pavlu II. kad je posjetio Split. Još 2003. godine Kogoj je donirao gradu kolekciju svojih radova – stotinjak staklenih, keramičkih i metalnih predmeta koji su godinama čekali u spremištu da im se nađe izložbeni prostor. Konačno, 20 godina kasnije kolekcija je smještena u Školu za dizajn, grafiku i održivu gradnju. I to je samo dio Kogojevih radova koje je donirao Splitu, popis je puno dulji.

– Split mi je ostao u srcu upravo zbog Mediteranskih igara i Adriane koju sam napravio da ostane kao sjećanje budućim generacijama, kaže Kogoj koji zbog zdravstvenih razloga posljednjih godina nije dolazio u grad pod Marjanom. Na pitanje zna li što je danas s njegovom Adrianom, odgovara da je uvjeren da je na restauraciji.

– Moja kći Katjuša bila je prije nekoliko godina u Splitu i tamo su joj rekli da Adriana više nije na bazenima, a onda su me nekoliko dana kasnije nazvali i tražili dopuštenje za obnovu. Rekli su mi da će ju restaurirati i staviti na neko vidljivo mjesto u gradu. Danas mislim da bi možda bilo bolje da ostane u nekom zatvorenom prostoru – recimo Muzeju sporta ili negdje unutar Dioklecijanove palače, kako se ne bi oštetila jer sunce, kiša, hladnoća i morska sol habaju materijal. Ali i danas, nakon toliko godina, ako kucnete Adrianu, zbog tog kvalitetnog mramora i načina na koji je napravljena, ona zvoni kao zvono, govori ponosno uz osmijeh umjetnik koji će 23. studenog proslaviti 83. rođendan. Kako kaže, zbog glaukoma ima već problema s vidom i to ga sprečava da češće putuje, a od svih gradova na svijetu, naviše bi volio ponovno vidjeti Split.

Nakon razgovora s Kogojem u Mirenu dobili smo i fotografije kako danas izgleda njegova mramorna Adriana. Stoga smo poslali upit Javnoj ustanovi Športski objekti Split, što namjeravaju s Adrianom. Dobili smo, vrlo očekivano, uopćeni odgovor:

Skulptura "Adriana", maskota Mediteranskih igara 1979. godine, neupitno je povijesni i umjetnički simbol našeg grada. Trenutno se nalazi na platou vanjskog bazena Sportskog centra Bazeni Poljud, gdje je i izvorno postavljena, ali, nažalost, u oštećenom stanju.

Svjesni njezine važnosti, prepoznavamo potrebu za restauracijom. Sam proces obnove je složen i provodi se u skladu sa zakonskim propisima, uz suradnju i nadzor nadležnih gradskih i konzervatorskih službi. Naš je cilj osigurati da "Adriana" ponovno zasja i nastavi biti simbol ponosa i tradicije Splita. Njezina obnova ključna je za očuvanje ove vrijedne baštine za buduće generacije.

Kako sad objasniti Kogoju da Adriana još uvijek čeka restauraciju i da je već jako oštećena? Kako mu objasniti da Split, kao ni Hrvatska više ne mare za njegovu Adrianu koja danas stoji sakrivena i skrhana iza zida predimenzionirane terase jedne diskoteke, iz koje je u vitku kamenu skulpturu upereno desetak vanjskih jedinica klima uređaja. Kako objasniti Kogoju, koji neizmjereno cijeni arhitekta Borisa Magaša, Nenada Fabijanića, Jerka Rošina, da današnji gradonačelnik Splita razmišlja o raspisivanju referenduma za rušenje stadiona na Poljudu iako je proglašen zaštićenim spomenikom kulture?

Kako objasniti Oskaru Kogoju da je vrijeme nagrizlo i potpis autora na fontani koja okružuje njegovu morsku medvjedicu, pa tamo sad piše: „Auto O. Kogoj 197“.

Naknadno smo se ipak čuli i sa slovenskim dizajnerom.

– Nemam komentara. U šoku sam kad sam vidio kako se odnose prema toj skulpturi. Sad razmišljam, možda je došlo do nekog nesporazuma, možda tad kad su me nazvali, a ne sjećam se više s kim sam razgovarao, možda su tražili dopuštenje za renovaciju plave Adriane. Možda nisu mislili na ovu mramornu, jer otad je prošlo četiri-pet godina. Ma i u ovakvom stanju, restauracija mramorne Adriane je moguća, ali neću se miješati u taj stručni posao. Činjenica je da što više vremena prolazi, šteta je veća. Naravno, najbolje bi bilo da se postavi na otvoreni prostor, gdje je svi mogu vidjeti i diviti joj se te imati pristup. Međutim, ako žele dugoročno izbjeći oštećenja,

vandalizam, restauraciju, onda bi trebala biti negdje natkrivena, npr. u muzeju ili Dioklecijanovoj palači, rekao je slovenski autor.

Takva ranjena i ponižena, zaklonjena od pogleda, pored odbačene stare mreže vaterpolskog gola, Adriana visoko uzdignute glave i dalje čeka da je se netko sjeti i vrati joj oteto dostojanstvo. Nakon što je istrijebljen i protjeran iz Jadrana, 'morski čovik' je izgubio još jednu bitku od čovjeka. Ako je nekoć bila simbol uspješnog i ponosnog Splita, Adriana je danas tek djelić otužne slike grada pod Marjanom.

Ovaj novinarski projekt ostvaren je u okviru financijske potpore novinarskim radovima Agencije za elektroničke medije u okviru projekta poticanja novinarske izvrsnosti i slobodan je za korištenje i prenošenje.

Paula Bobanović
